

รูปแบบโรงเรียนวิถีพุทธในสถานศึกษา

Buddhist Oriented Schools Model in Establishment for Education

พระครูโพธิเชตวรคุณ / Phakrubodhikhetworakun

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

National Office of Buddhism

อภิเดช สุผา / Aphidej Supha

คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Faculty of Humanities, Mahamakut Buddhist University

วันที่รับบทความ 12 มกราคม 2564 / แก้ไขบทความ 22 เมษายน 2564 / ตอรับบทความ 21 พฤษภาคม 2564

บทคัดย่อ

บทความนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษารูปแบบโรงเรียนวิถีพุทธในสถานศึกษา ทั้งประเด็นของความหมาย และทฤษฎี ความสำคัญและแนวคิดหลักการของโรงเรียนวิถีพุทธ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการประยุกต์ใช้ในด้าน การจัดการเรียนการสอนแก่ผู้เรียน โดยโรงเรียนวิถีพุทธได้นำหลักพุทธธรรมมาใช้หรือประยุกต์ใช้ในการบริหาร เพื่อพัฒนาผู้เรียน มีระบบการศึกษา 3 ประการ คือ ไตรสิกขา หรือ ศีล สมาธิ ปัญญา โดยเน้นให้ครอบคลุม การดำเนินชีวิตทุกด้าน ซึ่งรูปแบบโรงเรียนวิถีพุทธในการดำเนินงานมีลักษณะ 5 ด้าน คือ ด้านกายภาพ/สิ่งแวดล้อม ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต ด้านการเรียนการสอน ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ และด้านการ บริหารจัดการ

คำสำคัญ : รูปแบบ, โรงเรียนวิถีพุทธ, สถานศึกษา

Abstract

The purpose of this article was to study. Buddhist Oriented Schools model in establishment for education. both the point of meaning and theory. The importance and concepts and principles of the Buddhist Oriented Schools. This will be useful in the application of teaching and learning management to learners. The Buddhist Oriented school has applied or applied the principles of Buddhism in administration to develop learners. There are 3 educational systems: trisikkha or morality, concentration and wisdom. by focusing on covering all aspects of life. The aspects of the Buddhist Oriented school model in operation are characterized by 5 aspects: Physical/Environmental, Basic activities of life, Teaching, Atmosphere and interaction and management.

Keywords : model, Buddhist Oriented Schools, establishment for education

วารสารมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ปีที่ 13 ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน 2564

บทนำ

การปฏิรูปการศึกษาที่เกิดขึ้นในประเทศไทยในขณะนี้ เป็นกระแสที่มีการเปลี่ยนแปลงเพื่อพัฒนาให้เด็ก เยาวชน และคนไทยในอนาคตเป็นคนดี มีคุณธรรมเป็นคนเก่ง คิดดี ทำงานได้ดี มีคุณภาพ มีความเป็นไทย สามารถ ปรับตัวได้เหมาะสมกับสถานการณ์โลกและสังคมที่เปลี่ยนแปลง คุณภาพของคนไทยเช่นนี้ เป็นทรัพยากรที่สำคัญ สำหรับการอยู่รอด และการพัฒนาของประเทศไทยในกระแสสังคมยุคใหม่ ที่ต้องใช้ความรู้เป็นเครื่องมือสำคัญของการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิต กระทรวงศึกษาธิการ (2546 : 5) ได้กล่าวว่า ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 หมวดที่ 1 มาตรา 6 ความมุ่งหมายและหลักการของการ จัดการศึกษาเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข ดังนั้น โรงเรียนจึงเป็น สถาบันทางการศึกษา เป็นแหล่งเรียนรู้สำคัญที่สามารถพัฒนาคนไทย ให้เป็นเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา มีความรู้ควบคู่คุณธรรม จริยธรรม และมีวัฒนธรรมในการ ดำรงชีวิต ปัจจุบันได้เปลี่ยนไป จากอดีตคือสังคมเกษตรกรรม มาถึงปัจจุบันสังคมอุตสาหกรรม มีเทคโนโลยีที่ทันสมัย เข้ามามีบทบาทต่อชีวิต ของมนุษย์มากยิ่งขึ้น ผลกระทบจากวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามามีบทบาท ทำให้การดูแลเอาใจใส่ในครอบครัว ลดน้อยลง ดังนั้น การที่จะทำให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา คือ การให้เป็นคนดี คนเก่ง และอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ต้องอาศัยการพัฒนาทางการศึกษาเล่าเรียน โดยเริ่ม จากโรงเรียนนั่นเอง ในปีการศึกษา 2546 สำนักพัฒนา นวัตกรรมจัดการศึกษา สังกัดสำนักงาน คณะกรรมการการศึกษา ขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2546 : 4) ได้กล่าวว่า โรงเรียนวิถีพุทธเป็นรูปแบบของการพัฒนาโรงเรียนรูปแบบหนึ่ง ที่ได้กำหนดให้มีขึ้นเพื่อการพัฒนา ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นคนดี คน เก่ง และอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข โรงเรียนวิถีพุทธ คือโรงเรียนระบบ ปกติทั่วไปที่นำหลักธรรม พระพุทธศาสนามาใช้ หรือประยุกต์ใช้ในการบริหาร และการพัฒนาผู้เรียนโดยรวมของ สถานศึกษาเป็นกรอบ การ พัฒนาตามหลักไตรสิกขาอย่างบูรณาการ เป็นการมุ่งเน้นการพัฒนาการเรียนรู้ โดยยึด ผู้เรียนเป็นสำคัญ ความรู้และคุณธรรม ซึ่งสอดคล้องกับกระทรวงศึกษาธิการ (2546 : 11) พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 หมวด 4 มาตรา 22 และ 23 ที่จัดการเรียนรู้มุ่งสู่การพัฒนาโดยเน้นการจัดสภาพทุก ๆ ด้าน เพื่อสนับสนุนให้ ผู้เรียนพัฒนาตามลักษณะแห่งปัญญาคุณธรรม 4 ประการ คือ การอยู่ใกล้ชิดคนดี การ เอาใจใส่ ศึกษาโดยมี หลักสูตร การเรียนการสอนที่ดี การมีกระบวนการคิดวิเคราะห์พิจารณาหาเหตุผลที่ดี อย่างถูกวิธี และความสามารถนำความรู้ไปใช้ในชีวิตได้อย่างถูกต้องเหมาะสม กระทรวงศึกษาธิการ ได้จัด ทำเอกสารแนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2546 : 5-6) ซึ่งโรงเรียนวิถีพุทธเหล่านี้ก็สามารถ จัดกระบวนการเรียนรู้ให้ผู้เรียนได้พัฒนาการเรียนรู้ตามแนววิถีพุทธ โดยดำเนินการได้อย่างดียิ่งจนเป็นแบบอย่าง

แก่โรงเรียนอื่น ๆ ที่กำลังพัฒนาสู่โรงเรียนวิถีพุทธให้สามารถพัฒนา ผู้เรียนได้โดยใช้หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา อย่างบูรณาการ ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านการพัฒนา “การกิน อยู่ ดู ฟัง เป็น” คือมีปัญญารู้ เข้าใจ ในคุณค่าที่ใช้กระบวนการทางวัฒนธรรม แสวงปัญญา และมีวัฒนธรรมเมตตา เป็นฐานในการดำเนินชีวิต มีผู้บริหารและคณะครูเป็นกัลยาณมิตรร่วมกันพัฒนา สำนักคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2546 : 20-27) โดยมีแนวคิดหลักที่สำคัญในการพัฒนาสถานศึกษาที่จะดำเนินโรงเรียนวิถีพุทธ ใน 5 ด้าน คือ 1) ด้านกายภาพ 2) ด้านกิจกรรมพื้นฐานชีวิต 3) ด้านการเรียนการสอน 4) ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ และ 5) ด้านการบริหารจัดการ

ความหมายและทฤษฎีโรงเรียนวิถีพุทธ

1.1 ความหมาย

คณะกรรมการพัฒนานวัตกรรมการศึกษา (2556) ได้ให้ความหมายของโรงเรียนวิถีพุทธคือโรงเรียนระบบปกติทั่วไปที่นำหลักธรรมพระพุทธศาสนามาใช้ หรือประยุกต์ใช้ในการบริหารและการพัฒนาผู้เรียนโดยรวมของสถานศึกษา เน้นกรอบการพัฒนาตามหลักไตรสิกขาอย่างบูรณาการ

กระทรวงศึกษาธิการ (2552) อ้างถึงใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) (2548 : 126-147) โรงเรียนวิถีพุทธเพื่อสังคมไทยการจัดการศึกษาตามแนวพุทธเป็นแนวคิดหรือหลักการจัดการศึกษาที่สัมพันธ์กับชีวิตมนุษย์ และธรรมชาติให้ถูกต้องตามความเป็นจริงที่มองชีวิตของมนุษย์ และเข้าใจความเป็นจริงเพื่อใช้ในการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับความเป็นจริงที่ทำให้ชีวิตมนุษย์พัฒนาไปด้วยดี

สุพิชฌาย์ เจริญรัมย์ (2555) ได้ให้ความหมายของ โรงเรียนวิถีพุทธ หมายถึง โรงเรียนในระบบปกติทุกระดับภายใต้การกำกับของกระทรวงที่เน้นการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ตามหลักไตรสิกขามาบูรณาการ ประยุกต์ใช้ในการบริหารและการพัฒนาผู้เรียนในภาพรวมของสถานศึกษาโดยเน้นกรอบการพัฒนาตามหลักไตรสิกขาผ่านกระบวนการทางวัฒนธรรม แสวงหาปัญญา และมีเมตตา เพื่อมุ่งเน้นพัฒนาผู้เรียนให้สอดคล้องกับจุดเน้นการพัฒนาของประเทศ

โรงเรียนวิถีพุทธ คือ โรงเรียนระบบปกติทั่วไปที่นำหลักธรรมพระพุทธศาสนามาใช้ หรือประยุกต์ใช้ในการบริหารและการพัฒนาผู้เรียนโดยรวมของสถานศึกษา เน้นกรอบการพัฒนาตามหลักไตรสิกขา ศีล คือ พฤติกรรม / วินัยในการดำเนินชีวิตที่ดั่งามต่อตนเองและผู้อื่น สมาธิ คือ พัฒนาจิตใจให้มีคุณภาพ มีสมรรถภาพ มีจิตใจเข้มแข็งสงบสุข - ปัญญา คือ มีความรู้ที่ถูกต้อง มีศักยภาพในการคิด มีการแก้ปัญหาที่แบบคาย

1.2 การวิเคราะห์ SWOT

SWOT Analysis หมายถึงการวิเคราะห์ SWOT เป็นเครื่องมือในการประเมินสถานการณ์ ซึ่งช่วยให้ผู้บริหารกำหนดจุดแข็งและจุดอ่อนจากสภาพแวดล้อมภายในโอกาสและอุปสรรคจากสภาพแวดล้อมภายนอก ตลอดจนผลกระทบต่องานขององค์กร SWOT มาจากตัวย่อภาษาอังกฤษ 4 ตัว ดังนี้

S มาจาก Strengths หมายถึง จุดเด่นหรือจุดแข็ง ซึ่งเป็นผลมาจากปัจจัยภายใน ความสามารถ และ สถานการณ์ภายในองค์กรที่เป็นบวก องค์กรนำมาใช้เป็นประโยชน์ในการทำงานเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ หรือ หมายถึง การดำเนินงานภายในที่องค์กรทำได้ดีเป็นข้อดีที่เกิดจากสภาพแวดล้อมภายในบริษัท เช่น จุดแข็งด้านการเงิน จุดแข็งด้านการผลิต จุดแข็งด้านทรัพยากรบุคคล องค์กรจะต้องใช้ประโยชน์จากจุดแข็งในการกำหนดกลยุทธ์การตลาด

W มาจาก Weaknesses หมายถึง จุดด้อยหรือจุดอ่อน ซึ่งเป็นผลมาจากปัจจัยภายใน สถานการณ์ภายใน องค์กรที่เป็นลบและด้อยความสามารถ ซึ่งองค์กรไม่สามารถนำมาใช้เป็นประโยชน์ในการทำงานเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ หรือหมายถึง การดำเนินงานภายในที่องค์กรทำได้ไม่ดีเป็นปัญหาหรือข้อบกพร่องที่เกิดจากสภาพแวดล้อมภายในต่าง ๆ ของบริษัท ซึ่งบริษัทจะต้องหาวิธีในการแก้ปัญหานั้น

O มาจาก Opportunities หมายถึง โอกาส ซึ่งเกิดจากปัจจัยภายนอก ปัจจัยและสถานการณ์ภายนอกที่เอื้ออำนวยให้การทำงานขององค์กรบรรลุวัตถุประสงค์หรือหมายถึง สภาพแวดล้อมภายนอกที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินการขององค์กร การดำเนินงานขององค์กรเป็นผลจากการที่สภาพแวดล้อมภายนอกของบริษัทเอื้อประโยชน์หรือส่งเสริม โอกาสแตกต่างจากจุดแข็งตรงที่โอกาสนั้นเป็นผลมาจากสภาพแวดล้อมนอก แต่จุดแข็งนั้นเป็นผลมาจากสภาพแวดล้อมภายใน นักการตลาดที่ดีจะต้องเสาะแสวงหาโอกาสอยู่เสมอ และใช้ประโยชน์จากโอกาสนั้น

T มาจาก Threats หมายถึง อุปสรรค ซึ่งเกิดจากปัจจัยภายนอก ปัจจัยและสถานการณ์ภายนอกที่ขัดขวางการทำงานขององค์กรไม่ให้บรรลุวัตถุประสงค์หรือหมายถึงสภาพแวดล้อมภายนอกที่เป็นปัญหาต่อองค์กร บางครั้งการจำแนกโอกาสและอุปสรรคเป็นสิ่งที่ทำได้ยาก เพราะทั้งสองสิ่งนี้สามารถเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งการ เปลี่ยนแปลงอาจทำให้สถานการณ์ที่เคยเป็นโอกาสกลับกลายเป็นอุปสรรคได้และในทางกลับกัน อุปสรรคอาจกลับกลายเป็นโอกาสได้เช่นกัน ด้วยเหตุนี้องค์กรมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องปรับเปลี่ยนกลยุทธ์ของตนให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์แวดล้อม เป็นข้อจำกัดที่เกิดจากสภาพแวดล้อมภายนอก ซึ่งธุรกิจ จำเป็นต้องปรับกลยุทธ์การตลาดให้สอดคล้องและพยายามขจัดอุปสรรคต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น

ประโยชน์ของ SWOT

1. นำ SWOT ไปจัดทำแผนกลยุทธ์เพื่อพัฒนาองค์กร
2. การทำ SWOT จะช่วยให้หัวหน้าสถานการณ์ และมีการเตรียมความพร้อมกับการปรับเปลี่ยนของสภาพแวดล้อม บางครั้งเมื่อโอกาสมาถึง องค์กรจะได้เก็บเกี่ยวผลประโยชน์ได้ทันและเต็มที่ หรือถ้าเรารู้ว่า

แนวโน้มจะมีปัญหาอุปสรรคอะไรเกิดขึ้นกับองค์กร เราจะได้มีการเตรียมตัวรับมือ ผ่อนสถานการณ์ ที่ เลวร้าย ให้บรรเทาลงได้

วิธีการทำ SWOT Analysis

การทำ SWOT นั้นทีมงานต้องมีความรู้เกี่ยวกับโครงสร้างของตัวองค์กรเอง ข้อมูลลูกค้า ข้อมูลคู่แข่ง ข่าวสารทางเศรษฐกิจทั้งภายในและภายนอกประเทศมาเป็นตัวช่วยในการวิเคราะห์ อย่าลืมว่า เราต้อง วิเคราะห์ โดยอยู่บนพื้นฐานของข้อมูลที่เป็นจริงไม่ใช่จินตนาการ

SWOT ต้องทำให้เป็นไปในทางเดียวกันกับ วิสัยทัศน์ พันธกิจ หรือ เป้าหมาย (Vision, Mission และ Objective) หรือเข้ากับทรัพยากรในองค์กรและความสามารถที่เข้ากับสิ่งที่องค์กรถนัด แล้วนำ SWOT มาเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการวางแผนกลยุทธ์องค์กร โดยเขียนรายการออกมาให้น้อยที่สุด โดยดูข้อมูลจาก Strengths, Weaknesses, Opportunities a Threats ตัวชี้วัดการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในการบริหาร ภาพพจน์ขององค์กรประชาชนยอมรับหรือไม่ ทักษะและความสามารถของผู้บริหารสามารถรับมือกับการเปลี่ยนแปลงได้ไหม โครงสร้างขององค์กรสอดคล้องกับบุคลากร เทคโนโลยี สภาพแวดล้อมหรือไม่ สนับสนุนการตัดสินใจที่รวดเร็วหรือไม่ สามารถประสานงานระหว่างฝ่ายได้อย่างมีประสิทธิภาพหรือไม่ ระบบการ วางแผนงาน มาตรฐานและกระบวนการปฏิบัติงาน ระบบการควบคุมปฏิบัติ ได้สอดคล้องกันหรือไม่ บุคลากร ทักษะคติของพนักงาน ความสามารถในการทำงาน ประสิทธิภาพ จำนวน พนักงาน มีกลไกเหมาะสมเพื่อได้มา รักษาและพัฒนาทรัพยากรมนุษย์หรือไม่

เงินทุน แหล่งที่มาของเงินทุน ต้นทุนของเงินทุน ปริมาณเงิน ระยะเวลาในการใช้คืน ระบบบัญชีเพื่อการ คำนวณต้นทุน การกำหนดงบประมาณสอดคล้องกับแผนงานขององค์กรหรือไม่ ฐานะการเงินขององค์กร เพิ่มพูน รายได้ได้อย่างไร การควบคุมทางการเงินเป็นอย่างไร

เครื่องจักร/ครุภัณฑ์/สิ่งก่อสร้าง มีประสิทธิภาพแค่ไหน เหมาะสมกับปริมาณงานหรือไม่ เครื่องมือถูกใช้ เต็มที่หรือถูกใช้บางส่วน การดัดแปลงใช้กับงานอื่น ค่าใช้จ่ายในการซ่อมบำรุง วัตถุดิบ ปริมาณ ต้นทุนในการดำเนินงาน จำนวนผู้ผลิตและผู้ขาย ฤดูกาล ระยะเวลาในการสั่งซื้อ เทคโนโลยี/นวัตกรรม เทคโนโลยีทันสมัยหรือล้าสมัย การสร้างมูลค่าเพิ่ม ความได้เปรียบในเชิง เปรียบ เทียบ การวิจัยและพัฒนา

นอกจากการวิเคราะห์ SWOT ที่ละด้านแล้ว ยังมีวิธีการ SWOT อีกแบบที่น่าสนใจ บางครั้งเราอาจ จับคู่ ทำ การวิเคราะห์แบบนี้ได้ เรียกว่า TWOS Matrix SO วิเคราะห์พร้อมกันเลยว่า เรามีจุดแข็งอะไรและมีโอกาสอะไรที่สนับสนุนจุดแข็งนั้น เช่น ในธุรกิจ การ ขนส่ง พนักงานของเรามีความชำนาญเส้นทาง สามารถลดระยะทางการขนส่งได้และประจวบกับราคา ้ำมันลดลง ทำให้โอกาสทำกำไรมีสูงขึ้น ST วิเคราะห์ว่าเรามีอุปสรรคอะไรบ้าง และเราจะสามารถใช้จุดแข็งแก้ไขอุปสรรคนั้นได้อย่างไร เช่น ใน ธุรกิจท่องเที่ยว ในช่วงหน้ามรสุม นักท่องเที่ยวจะลดลง โรงแรมเรามีจุดแข็งในด้านการจัดกิจกรรมเสริม และสถานที่ อบรมสัมมนา อาจจะดึงดูดให้ลูกค้าเข้ามาใช้บริการโรงแรมได้อย่างสม่ำเสมอ WO วิเคราะห์ว่า มีสภาพแวดล้อมภายนอกอะไรบ้างที่เอื้อโอกาส

ให้เราแล้ว แต่ถ้าเรายังมีจุดอ่อน อะไร ที่ จะทำให้เราฉกฉวยโอกาสนั้นไม่ได้ WT วิเคราะห์ว่า มีสภาพแวดล้อมภายนอกอะไรบ้างที่เป็นอุปสรรคกับเราและยังกระทบกับจุดอ่อนของเรา โดยตรงด้วย

เมื่อทำการวิเคราะห์แล้วเราจะได้รายการหัวข้อ SWOT ออกมา ให้จัดประเภทดูว่า เป็น SO, ST, WO, WT อย่างละกี่รายการ และจัดลำดับความสำคัญว่าควรปรับปรุงและแก้ไขรายการใดก่อน กลยุทธ์ที่คิดขึ้นมาแต่ละข้อสามารถเชื่อมและเสริมกันได้ เช่น กลยุทธ์ในช่อง WT สามารถแปลงให้เป็นโอกาสทางธุรกิจและนำไปเชื่อมและสร้างกลยุทธ์ในช่อง SO ได้ ซึ่งจะเห็นว่าเมื่อเอามาจับคู่กันแล้วก็จะเข้าใจ องค์กรและปัญหาที่เกิดขึ้น มองภาพรวมออก และสามารถวางกลยุทธ์ขององค์กรได้อย่างถูกต้องและถูกทิศทาง แต่ที่สำคัญคือ ควรเขียนรายการ SWOT ออกมาให้สั้นที่สุดโดยควรเขียนออกมาไม่เกินสามรายการต่อหนึ่ง ตัวหรือ ทั้งหมด ควรรวมกันไม่เกิน 12 รายการ โดยเอาสิ่งที่สำคัญต่อองค์กรมากที่สุดขึ้นมา ไม่เช่นนั้นเวลาทำรายการของกลยุทธ์ออกมาจะมากเกินไปและเมื่อนำไปปฏิบัติจะเยาะและทำได้ยาก

การกำหนดแผนกลยุทธ์จากการวิเคราะห์ TOWS Matrix กลยุทธ์ WT รับผิดชอบต่อจุดอ่อน และหลีกเลี่ยงอุปสรรคกลยุทธ์ WO เลี่ยงจุดอ่อน นำความสามารถเฉพาะอย่างมาใช้ให้ได้เปรียบในส่วนที่มีโอกาสสูง กลยุทธ์ ST เอาจุดแข็งสูงสุดไปข่มอุปสรรค เช่น ใช้จุดแข็งทางเทคโนโลยีการจัดการเพื่อจัดการอุปสรรคที่มีคู่แข่งมากกลยุทธ์ SO เป็นสถานการณ์ที่บริษัทต้องการมากที่สุดโดยใช้จุดแข็งและโอกาสที่ดี สร้างแผนรุกทางเลือกกลยุทธ์เลือก WT เมื่อเห็นจุดอ่อนและอุปสรรคสูงกว่าคู่แข่ง ต้องพัฒนาอวัยวะ จึงจะแข่งขันได้ เลือก WO มีจุดอ่อนสูงแต่โอกาสก็สูงด้วย ต้องคอยหลีกเลี่ยง บางจุดอ่อนเพื่อโอกาส ควรเลือกแผนตั้งรับ (Defensive) เลือก ST มีจุดแข็งสูงแต่เจออุปสรรคแข่งขันสูง หรือผู้บริหารยังขาดความมั่นใจ ควรเลือกแผนทดสอบ โครงการ Pilot test เพื่อดูความเป็นไปได้ของแผนบางตัวที่คาดว่าจะสร้างตลาดใหม่ได้ (Competitive) เลือก SO มีทั้งจุดแข็งและโอกาสสูง เลือกแผนรุก (Aggressive) และลงทุนด้านงบประมาณเต็มที่เพื่อชัยชนะในการแข่งขันและยึดตลาดได้ก่อนคู่แข่ง (Competitive)

ส่วนใหญ่ถ้าให้หัวหน้างานหรือผู้บริหารระดับต้นและกลางทำวิเคราะห์ SWOT องค์กรที่ไร จะเห็นว่า ผลสรุปจะออกมาว่ามีปัญหาความไม่ชัดเจนของทิศทางองค์กร ขาดทรัพยากรสนับสนุน แต่ถ้าเป็น SWOT ที่ให้ระดับผู้บริหารระดับสูงทำการวิเคราะห์เอง จะเห็นผลการวิเคราะห์อีกแบบหนึ่ง เช่น การประสานงานไม่ดี ขาดระเบียบวินัย

ดังนั้น การทำ SWOT ควรใช้ทีมงานทุกแผนกและอาจจะใช้หัวหน้างาน ผู้บริหารระดับต้น ระดับกลาง และระดับสูงมาทำร่วมกัน และรวบรวมจุดอ่อน จุดแข็ง โอกาสและอุปสรรคทั้งหมดมารวมกัน ซึ่งต้องเปิดโอกาสให้ ผู้เสนอ SWOT ให้เหตุผลและอธิบายสาเหตุว่าทำไมจึงให้หัวข้อนี้เป็นจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส หรือ อุปสรรค จากนั้น ให้ที่ประชุมซักถามและออกความเห็น แล้วใช้มติที่ประชุมเป็นการชี้ขาดว่าเห็นชอบหรือไม่ หรือจะเปลี่ยนเป็น ประเภทอื่น

สามารถสรุปได้ว่า โรงเรียนวิถีพุทธคือ โรงเรียนระบบปกติทั่วไปที่มีอยู่แล้ว แต่เป็น โรงเรียนที่ได้นำหลัก พุทธธรรมมาใช้หรือประยุกต์ใช้ในการบริหารเพื่อพัฒนาผู้เรียนและผู้ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีระบบ การศึกษา 3 ประการ คือ ไตรสิกขา หรือ ศีล สมาธิ ปัญญา ฝึกอบรมให้ครอบคลุมการดำเนินชีวิตทุกด้าน และบูรณาการสู่

การพัฒนาชีวิต ที่สมบูรณ์ โดยผ่านกิจกรรมการกิน อยู่ ดู ฟัง เป็น ตามกระบวนการวัฒนธรรมแสวงหา ปัญญา และวัฒนธรรมแห่ง ความเมตตา อันเป็นรากฐานในการดำเนินชีวิตที่สำคัญของผู้เรียน โรงเรียนวิถีพุทธ จึงเป็น นวัตกรรมการจัดการศึกษา 1 ใน 5 ของรูปแบบใหม่ ที่กระทรวงศึกษาธิการ มีนโยบายให้โรงเรียนสมัคร เข้าร่วม โครงการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนทั้งระบบ ให้มีคุณธรรม จริยธรรมและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ตาม เจตนารมณ์ของการปฏิรูปการศึกษาสอดคล้องกับรากฐานของสังคมไทย โดยใช้หลักทฤษฎีการพัฒนาต่าง ๆ ที่กล่าวข้างต้นมา ปรับปรุงและพัฒนา

ความสำคัญ

การพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธดำเนินการพัฒนาผู้เรียนโดยใช้หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา อย่างบูรณาการ ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านการพัฒนา “การกิน อยู่ ดู ฟัง เป็น” คือ มีปัญญารู้เข้าใจในคุณค่าแท้ใช้กระบวนการทางวัฒนธรรมแสวงหาปัญญา และมีวัฒนธรรมเมตตาเป็นฐานการดำเนินชีวิต โดยมีผู้บริหาร และคณะครูเป็นกัลยาณมิตรช่วยกันพัฒนาดำเนินการจัดการศึกษาให้ผู้เรียนมีวิถีการทำงาน วิถีชีวิต วิถีการเรียนรู้วิถี วัฒนธรรม ต่าง ๆ ตามหลัก “ไตรสิกขา” ที่นำไปสู่ “ปัญญา” วิถีชีวิตที่ดีงามตามหลักไตรสิกขาทั้ง 3 ด้าน

1. ศีล (พฤติกรรม)

- 1.1 มีกิริยามารยาท กิน อยู่ ดู ฟัง เป็น
- 1.2 รู้จักพิจารณาเลือกเสพสิ่งบริโภค และสื่อต่าง ๆ ให้เกิดประโยชน์ด้วยปัญญา
- 1.3 รู้จักความพอดี พอประมาณ ในการแสวงหา บริโภค สะสมสิ่งต่าง ๆ
- 1.4 ปฏิบัติตามระเบียบ กฎเกณฑ์ภายนอกที่ถูกต้องเพื่อให้เกิดวินัยในตนเอง
- 1.5 ไม่เบียดเบียนตนเอง และผู้อื่นโดยมีศีล ๕ เป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิต
- 1.6 มีชีวิตที่สัมพันธ์ด้วยดีกับบุคคล ครอบครัว สังคมและสิ่งแวดล้อม

2. จิตใจ (สมาธิ)

2.1 มีสมรรถภาพที่ดี คือ มีสมาธิ มีความตั้งมั่น เข้มแข็ง มุ่งมั่นทำดี ด้วยจิตใจกล้าหาญ อดทน สู้ สิ่งยาก ขยันหมั่นเพียร ไม่ย่อท้อสามารถฟันฝ่าอุปสรรคผ่านความยากลำบากไปได้ พึ่งตนเองได้

2.2 มีคุณภาวะ คือ มีความกตัญญูรู้คุณ มีจิตใจเมตตา กรุณาโอบอ้อมอารีมีน้ำใจ ละอายชั่วกลัวบาป ซื่อสัตย์ รับผิดชอบ กล้ารับผิด เกิดจิตที่เป็นบุญกุศลอย่างสม่ำเสมอ

2.3 มีสุขภาวะที่ดี คือ มีความสุข ความร่าเริง เบิกบาน มองโลกในแง่ดี มีกำลังใจ เกิดแรงบันดาลใจ ในการเรียนรู้ ในการร่วมกิจกรรมงานต่าง ๆ

3. ปัญญา

3.1 มีศรัทธาเลื่อมใสและมีความเข้าใจในพระรัตนตรัย ในกฎแห่งกรรม และในหลักบาปบุญคุณโทษ

3.2 มีทักษะและอุปนิสัยในการเรียนรู้ที่ดี จูงใจ ใฝ่รู้ รู้จักการค้นคว้า การจดบันทึกให้เกิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง การคิดวิเคราะห์ประมวลผล สามารถนำเสนอถ่ายทอดได้ทั้งแบบกลุ่มและรายบุคคล

3.3 มีทักษะชีวิตเท่าทันต่อสิ่งเร้าภายนอก และกิเลสภายในตนสามารถแก้ปัญหาชีวิตได้ สามารถนำ หลักธรรมไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิตได้มีฐานชีวิตที่ดีมีทัศนคติที่ดีต่อการปฏิบัติธรรม เกิดปัญญา เข้าใจในสังขารในชีวิต

3.4 ได้ตามวุฒิภาวะของตน สามารถต่อยอดพัฒนาไปสู่การปฏิบัติธรรมให้เกิดความเจริญงอกงาม ในธรรมที่สูงยิ่งขึ้นไป

สรุปได้ว่า การพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธดำเนินการพัฒนาผู้เรียนโดยใช้หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา อย่างบูรณาการ ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านการพัฒนา “การกิน อยู่ ดู ฟัง เป็น” คือ มีปัญญารู้เข้าใจในคุณค่าแท้ ใช้กระบวนการทางวัฒนธรรมแสวงหาปัญญา และมีวัฒนธรรมเมตตาเป็นฐานการดำเนินชีวิต โดยมีผู้บริหาร และคณะครูเป็นกัลยาณมิตร ช่วยกันพัฒนาดำเนินการจัดการศึกษาให้ผู้เรียนมีวิถีการทำงาน วิถีชีวิต วิถีการเรียนรู้ วิถี วัฒนธรรมต่าง ๆ ตามหลัก “ไตรสิกขา” ที่นำไปสู่ “ปัญญา” วิถีชีวิตที่ดีงามตามหลักไตรสิกขาทั้ง 3 ด้าน คือ ศีล สมาธิ และปัญญา

แนวคิดหลักการของโรงเรียนวิถีพุทธ

แนวคิด ทฤษฎี กรอบแนวคิด โรงเรียนวิถีพุทธเพื่อสังคมไทย กระทรวงศึกษาธิการ (2552) อ้างถึงใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) (2548: 126-147) การจัดการศึกษาตามแนวพุทธ เป็นแนวคิดหรือหลัก การจัดการศึกษาที่สัมพันธ์กับชีวิตมนุษย์และธรรมชาติให้ถูกต้องตามความเป็นจริงที่มองชีวิต ของมนุษย์ และเข้าใจความเป็นจริงเพื่อใช้ในการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับความเป็นจริงที่ทำให้ชีวิตมนุษย์ พัฒนา ไปด้วยดีการพัฒนาคนต้องเป็นองค์รวมต้องใช้ทั้งสามอย่างในทุกเรื่อง ศีล สมาธิ ปัญญา ต้องสืบเนื่องกัน คือ ในขณะที่มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม จะต้องมีความตั้งใจต่องานต่อสิ่งนั้น และต้องมีความตั้งใจต่องานนั้นอย่างใด อย่างหนึ่ง พร้อมกับทำใจขอบเขตของความรู้ และต้องเรียนรู้สิ่งนั้นไปตลอดเวลา เมื่อคนเราได้เรียนรู้เพิ่มขึ้น ทำให้บุคคล ได้รับการพัฒนาเพิ่มขึ้นสภาพจิตจะเปลี่ยนไปและพฤติกรรมสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมจะเปลี่ยนไป โดยพัฒนาไป ด้วยกันทั้งหมด โรงเรียนวิถีพุทธ สู่โรงเรียนคุณธรรม กระทรวงศึกษาธิการ โรงเรียนวิถีพุทธ คือ โรงเรียนระบบ ปกติทั่วไปที่มีอยู่แล้ว แต่เป็น โรงเรียนที่ได้นำหลักพุทธธรรมมาใช้หรือประยุกต์ใช้ในการ

บริหารเพื่อพัฒนาผู้เรียนและผู้ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีระบบ การศึกษา 3 ประการ คือ ไตรสิกขา หรือ ศีล สมาธิ ปัญญา ฝึกอบรมให้ ครอบคลุมการดำเนิน ชีวิตทุกด้าน และบูรณาการสู่การพัฒนาชีวิตที่สมบูรณ์ โดยผ่านกิจกรรมการ กิน อยู่ ดู ฟังเป็น ตามกระบวนการ วัฒนธรรมแสวงหาปัญญาและวัฒนธรรมแห่งความเมตตา อันเป็นรากฐาน ในการ ดำเนินชีวิตที่สำคัญของผู้เรียน โรงเรียนวิถิพุทธจึงเป็น นวัตกรรมการจัดการศึกษา 1 ใน 5 ของรูปแบบใหม่ ที่กระทรวงศึกษาธิการ มีนโยบายให้โรงเรียนสมัครเข้าร่วมโครงการ จัดการศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนทั้งระบบ ให้มีคุณธรรม จริยธรรมและคุณลักษณะ อันพึงประสงค์ตาม เจตนารมณ์ของการปฏิรูปการศึกษาสอดคล้อง กับรากฐานของสังคมไทย ดังนั้นเพื่อไม่ให้เกิดการนับ ถิ่นต่างศาสนาเป็นอุปสรรคในการบริหารโรงเรียน จึง นำมาสู่ การเกิดขึ้น ของ “โรงเรียนคุณธรรมชั้นนำ” ทั้งนี้เพื่อให้โรงเรียน ครู และนักเรียนมีความอิสระในการเลือก นับถือศาสนา สามารถปฏิบัติตนให้มีคุณธรรม แนวคิด เบื้องต้นสภาพการดำเนินงานโรงเรียนคุณธรรม แนวคิดเบื้องต้นการจัดสภาพสถานศึกษาที่เหมาะสมกับการดำเนินงานโรงเรียนคุณธรรม มีสภาพ การดำเนิน งาน 5 ด้าน โดยสำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา(2550) ได้เสนอไว้ดังนี้ด้านกายภาพ สถานศึกษาจะ จัดอาคารสถานที่ สภาพแวดล้อม ห้องเรียนและแหล่งเรียนรู้ ที่ส่งเสริมการพัฒนาศีล สมาธิ และปัญญา เช่น มี ศาลาพระพุทธรูปที่เด่น เหมาะสมที่จะชวนให้ระลึกถึงพระรัตนตรัยอยู่เสมอ มีมุมหรือห้องให้ศึกษา พุทธธรรม บริหารจิต เจริญภาวนาที่เหมาะสม หรือมากพอที่จะบริการผู้เรียน หรือการตกแต่งบริเวณ ให้เป็นธรรมชาติหรือ ใกล้ชิดธรรมชาติชวนให้มีใจสงบ และส่งเสริมปัญญา ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต สถานศึกษาจัดกิจกรรมวิถี ชีวิต ประจำวัน ประจำสัปดาห์ หรือในโอกาสต่าง ๆ เป็นภาพรวมทั้งสถานศึกษา ที่เป็นการปฏิบัติบูรณาการ ทั้งศีล สมาธิ และปัญญา โดยเน้นการมีวิถีชีวิตหรือ วัฒนธรรมของการกิน อยู่ ดู ฟัง ด้วยสติสัมปชัญญะ เพื่อ เป็นไปตามคุณค่าแท้ของการดำเนินชีวิต ด้านการเรียนการสอน สถานศึกษา มีการจัดหลักสูตรสถานศึกษา หรือจัดการเรียนการสอน ที่บูรณาการพุทธธรรมเพื่อพัฒนาผู้เรียนผ่านกิจกรรม การเรียนการสอนอย่างชัดเจนเพื่อเป็นการพัฒนาผู้เรียนด้วยหลักพุทธธรรมอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ ทั้งนี้กระบวนการจัดการเรียนรู้ควร มีลักษณะ “สอนให้รู้ ทำให้อยู่ อยู่ให้เห็น” ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ สถานศึกษาส่งเสริมบรรยากาศ ของการใฝ่รู้ ใฝ่เรียน และพัฒนา ไตรสิกขา หรือส่งเสริมการมีวัฒนธรรม แสวงปัญญา และมีปฏิสัมพันธ์ที่เป็น กัลยาณมิตรต่อกัน มีบรรยากาศของความเคารพอ่อนน้อม ยิ้มแย้มแจ่มใส การมีความเมตตากรุณาต่อกัน ทั้ง ครูต่อนักเรียน นักเรียนต่อนักเรียน ครูต่อผู้ปกครอง และครูต่อครูด้วยกัน ด้านการบริหารจัดการสถานศึกษา โดยบุคลากรในสถานศึกษาร่วมกับผู้ปกครองและชุมชนสร้าง ความตระหนัก และศรัทธา รวมทั้งเสริมสร้าง ปัญญาความเข้าใจในหลักการและวิธีดำเนินการโรงเรียนวิถิพุทธ ร่วมกัน ทั้งนี้ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ครูและผู้บริหารเพียรพยายามสนับสนุนโดยลักษณะต่าง ๆ และการปฏิบัติตนเองที่จะสนับสนุน และเป็นตัวอย่างในการพัฒนาการเรียนตามวิถีชาวพุทธ

สรุปได้ว่า โรงเรียนวิถิพุทธคือ โรงเรียนระบบปกติทั่วไปที่มีอยู่แล้ว แต่เป็นโรงเรียนที่ได้นำหลัก พุทธธรรม มาใช้หรือประยุกต์ใช้ในการบริหารเพื่อพัฒนาผู้เรียนและผู้ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีระบบ การศึกษา 3 ประการ

คือ ไตรสิกขา หรือ ศีล สมาธิ ปัญญา ฝึกอบรมให้ครอบคลุมการดำเนินชีวิตทุกด้าน และบูรณา การสู่การพัฒนาชีวิตที่สมบูรณ์ โดยผ่านกิจกรรมการกิน อยู่ ดู ฟังเป็น ตามกระบวนการวัฒนธรรมแสวงหาปัญญา และ วัฒนธรรมแห่ง ความเมตตา อันเป็นรากฐานในการดำเนินชีวิตที่สำคัญของผู้เรียนโรงเรียนวิถียุทธ

รูปแบบการพัฒนาโรงเรียนวิถียุทธ

สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ (2547 : 10) ได้สรุปว่าสถานศึกษา จะจัดอาคารสถานที่ สภาพแวดล้อม ห้องเรียน แหล่งเรียนรู้ และแหล่งเรียนรู้ที่ส่งเสริมการพัฒนา ศีล สมาธิ และ ปัญญา เช่น มีศาลาพระพุทธรูปเด่นเหมาะสมที่จะชวนให้ระลึกถึงพระรัตนตรัยอยู่เสมอ มีมุมหรือห้อง ให้ศึกษา พุทธธรรม บริหารจิต เจริญภาวนาเหมาะสม หรือมากพอที่จะบริหารผู้เรียนหรือการตกแต่งบริเวณ ให้เป็น ธรรมชาติ หรือใกล้เคียงธรรมชาติชวนให้มีใจสงบและส่งเสริมปัญญา เช่น ร่มรื่น มีป้ายนิเทศ ป้ายคุณธรรม ดุแล เสียงต่าง ๆ มิให้อีกทีก ถ้าเปิดเพลงกระจายเสียงก็พิถีพิถันเลือกเพลงที่ส่งเสริมสมาธิ ประเทืองปัญญา เป็นต้น โดยสอดคล้อง กับการจัดสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน อุทัย หิรัญโต (2526:76-77) ได้กล่าวไว้ว่า “สิ่งแวดล้อม คือทุก สิ่งทุกอย่างที่เร้าและมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของคนหรือกลุ่มคน ” โดยการจัดสิ่งแวดล้อมที่ดีในโรงเรียน เป็นการ พัฒนานักเรียนให้มีความพร้อมที่จะเรียนรู้ และเป็นการพัฒนาทางด้านความรู้สึนึกคิด จิตใจ และมีคุณธรรม รัฐบาลได้ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาการศึกษา ซึ่งแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติฉบับที่ 8 ได้ให้ความสำคัญ ของการพัฒนาคุณภาพของคนเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด สำนักงานคณะกรรมการศึกษาแห่งชาติ (2529:70-71) โดย ได้กำหนดแผนงานหลักเพื่อพัฒนาการศึกษา ในช่วง พ.ศ. 2540-2544 เรื่อง การพัฒนา คุณภาพการเรียนการสอน ให้มีแนวทางและมาตรการด้านการปรับปรุง การจัดกระบวนการเรียนการสอนให้มี ประสิทธิภาพ โดย

1. ให้ผู้สอนปรับวิธีการเรียนการสอนให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เน้นกระบวนการคิดอย่างเป็นระบบ และมีเหตุผล
2. ให้ผู้สอนจัดวิธีการเรียนการสอนให้มีความหลากหลาย ในรูปแบบให้สอดคล้องกับสภาพปัจจุบัน และ เงื่อนไขของท้องถิ่น
3. เชื่อมโยงการเรียนรู้ในเนื้อหาวิชากับสภาพปัญหาและประสบการณ์จริง
4. ให้สถาบันการศึกษาเสริมสร้างบรรยากาศและสภาพแวดล้อม เพื่อส่งผลต่อการเรียนรู้ที่เหมาะสม และมีประสิทธิภาพ
5. ให้หน่วยงานทางการศึกษาปรับปรุงระบบการวัดและประเมินผลการเรียน โดยมุ่งเน้นการวัดความรู้ ความคิดในลักษณะรวบยอดแทนการวัดผลเป็นรายวิชาเพียงอย่างเดียว
6. กระทรวงศึกษาธิการควรจัดทำข้อสอบมาตรฐาน ในวิชาทักษะพื้นฐานที่เป็นวิชาแกนสำคัญ เพื่อตรวจสอบคุณภาพทางการศึกษา

7. กระทรวงศึกษาธิการปรับปรุงระบบการคัดเลือกเข้าเรียนต่อในทุกระดับการศึกษาโดยให้สะท้อน

จุดประสงค์ของการเรียนรู้ในแต่ละระดับการศึกษา

กระทรวงศึกษาธิการ (2538 : 1-3) เป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบในการจัดการศึกษามีหน้าที่เกี่ยวข้องกับบุคคลและ หน่วยงานต่าง ๆ มากมาย เพื่อความสำเร็จที่จะเกิดขึ้น ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งความเข้าใจที่ตรงกัน และความ ร่วมมือระหว่างทุกฝ่ายเป็นสำคัญ จึงได้กำหนดแนวทางการปฏิรูปการศึกษาขึ้น ซึ่งเป็นการปรับปรุงการดำเนินงาน ของกระทรวงศึกษาธิการ โดยการเลือกสรรเปลี่ยนแปลง และเพิ่มเติมแนวทางการดำเนินงานที่มีอยู่เดิมด้วยความ คาดหมายว่าจะสามารถแก้ปัญหาและอุปสรรคที่มีอยู่เดิมให้เบาบางลงหรือหมดไป และสามารถพัฒนาคุณภาพ การศึกษาให้บรรลุถึงจุดหมายของการปฏิรูปการศึกษา เพื่อสร้างบุคคลแห่งการเรียนรู้ องค์การแห่งการเรียนรู้ และสังคมแห่งการเรียนรู้ให้เกิดขึ้น ในการปฏิรูปโรงเรียน และ สถานศึกษา เร่งรัดให้โรงเรียนและสถานศึกษาทุก ระดับจัดการศึกษาให้มีมาตรฐานคุณภาพที่ทัดเทียมกัน และให้กระจายการจัดบริการครอบคลุม คือ 1) จัดทำแผนที่ตั้งสถานศึกษา (School Mapping) ของโรงเรียน 2) กำหนดขนาดของโรงเรียนและสถานศึกษาระดับต่าง ๆ ในแต่ละภูมิภาค เพื่อให้ได้ขนาดโรงเรียนที่สามารถจัดกิจกรรม การเรียนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพ ประสิทธิภาพ และเหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น 3) กำหนดเกณฑ์มาตรฐานขั้นพื้นฐานในด้านบรรยากาศของการจัดการศึกษาด้านการเรียนการสอน ด้านอาคารสถานที่ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ด้านอุปกรณ์การเรียนการสอน ด้านบุคลากรที่ สอดคล้องกับแนวโน้มการพัฒนาทางสังคม และเศรษฐกิจ 4) ให้โรงเรียนแต่ละโรงเรียนที่มีอยู่เดิม และที่จะสร้างขึ้นใหม่มีผังแม่บทอย่างเต็มรูปแบบอีกทั้งการออกแบบและการจัดสร้างอาคารเรียน รวมทั้งการจัดบรรยากาศใน การเรียนการสอน และ สิ่งแวดล้อมในโรงเรียน ต้องให้สอดคล้องกับสภาพความเป็นอยู่และมุ่งรักษา ศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่น 5) กระจายอำนาจการกำหนดนโยบายการบริหารโรงเรียนและสถานศึกษาทุกระดับ 6) ให้องค์การติดตามและประเมินผลการดำเนินงาน และประเมินมาตรฐานโรงเรียนเพื่อให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพการศึกษา เพื่อเป็นแนวทางการพัฒนาในอนาคต จากแนวความคิดของมะเดื่อ เสมา ได้กล่าวว่า การจัดโรงเรียนให้มีคุณภาพ โดยการเริ่มต้นที่ขนาดโรงเรียน คือทำโรงเรียนให้มีขนาดเท่ากันเพื่อให้พร้อมที่จะทำกิจกรรมการเรียนการสอนที่มีคุณภาพจะไม่มีโรงเรียนขนาดเล็ก ขนาดกลาง และขนาดใหญ่ ต้องนำการพัฒนาที่ คุณภาพมากำหนดระดับตำแหน่ง ซึ่งสอดคล้องกับแนวความคิดของ ลิขิต เทอดสถิรศักดิ์ ที่กล่าวว่า หน้าที่ของสภาพการศึกษาต้องพัฒนาโรงเรียนให้มีมาตรฐานเท่ากัน คือมาตรฐานของการเรียนการสอน โดยครูจะต้องมี คุณวุฒิหรือขีดความสามารถเป็นที่ยอมรับของชุมชนเท่ากัน จำนวนครูทุกโรงเรียนต้องมีสัดส่วนเท่ากัน นักเรียนก็มีสัดส่วนเท่ากัน และต้องให้ครูมีรายได้ดีขึ้น และเพื่อเป็นการสนองแนวทางการปฏิรูปการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ (2538:13-14) จึงได้กำหนดบัญญัติ 10 ประการขึ้น โรงเรียนที่ได้มาตรฐานหรือโรงเรียนในอุดมคติ จะต้องมียุทธศาสตร์ 10 ประการ ดังต่อไปนี้

1. เป็นโรงเรียนที่ผู้บริหารโรงเรียน ครูใหญ่ อาจารย์ใหญ่ ผู้อำนวยการ มีจิตสำนึกในการพัฒนา ปรับปรุง เปลี่ยนแปลงและยกระดับมาตรฐานการศึกษาให้เป็นที่ยอมรับของสังคม ผู้บริหารมีเวลาอยู่ประจำสถานศึกษา เพื่อ ดูแลการปฏิบัติงานภายในให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย
2. มีบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมของโรงเรียนหรือสถานศึกษาที่เอื้อต่อการเรียนการสอนเพื่อให้นักเรียน ได้เรียนอย่างมีความสุข มุ่งเน้นการเรียนการสอนตามธรรมชาติ โดยให้นักเรียนได้ฝึกปฏิบัติจริง และปลูกฝัง เรื่องความสะอาด ความมีวินัย เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีความรักสามัคคี รวมทั้งการจัดให้โรงเรียนมีความร่มรื่น มี ต้นไม้ แหล่งน้ำ บ่อน้ำ ไร่นา ไร่สวน ไร่ผลไม้
3. เป็นโรงเรียนที่มีความพร้อม มีแผนผังเต็มรูปแบบ มีห้องเรียน ห้องสมุด ห้องคอมพิวเตอร์ ห้องทดลอง ห้องปฏิบัติการ ตลอดจนมีสนามกีฬาครบครันโดยให้เหมาะสมกับสภาพของท้องถิ่น
4. มีอุปกรณ์การเรียนการสอนครบครัน โดยจัดซื้อในราคาท้องตลาดที่เป็นธรรม ทั้งเหมาะสมกับการ ใช้ให้ เกิดประโยชน์สูงสุด
5. มีบุคลากร ครูผู้สอนครบตามเกณฑ์ หากขาดแคลนครูให้ครูที่เกษียณอายุ หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจน ผู้ทรงคุณวุฒิมาช่วยสอน และหรือให้มีระบบการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม
6. ให้องค์การท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ไม่ว่าจะเป็นทางด้านวิชาการ หรือด้านบริหาร เช่น กำหนดหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น
7. มีการเก็บค่าเล่าเรียน และค่าธรรมเนียมการศึกษาเพื่อพัฒนาสถานศึกษา และจัดอุปกรณ์การเรียน การสอนให้ครบครัน ทั้งนี้ให้ยกเว้นค่าเล่าเรียนสำหรับเด็กยากจน และจ่ายค่าตอบแทนให้นักเรียนในการ พัฒนา หรือฝึกปฏิบัติ ฝึกอาชีพที่เกิดรายได้และเป็นประโยชน์แก่โรงเรียน
8. มีการส่งเสริมให้กลุ่มหรือชุมชน มีส่วนร่วมในการแสวงหาทรัพยากร เพื่อสนับสนุนการบริหาร การจัดการของสถานศึกษา การจัดสวัสดิการให้กับครู เช่น การจัดที่พัก ค่าตอบแทน ค่าล่วงเวลา ค่าสอนพิเศษ ค่า ฝึกอบรม ตลอดจนการแก้ปัญหาหนี้สินของครู
9. มีการวัดผลและประเมินผลทางการศึกษาที่มุ่งเน้นผลผลิต หรือคุณภาพของนักเรียนตามที่กำหนด ไว้ใน หลักสูตร
10. เป็นโรงเรียนที่ผู้นำท้องถิ่น และผู้ปกครองทุกระดับทุกประเภทยอมรับว่าเป็นโรงเรียนที่มีคุณภาพ และมาตรฐาน

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2539:51-54) จากผลการประเมินมาตรฐาน โรงเรียน ประถมศึกษาปีการศึกษา 2538 ชี้ให้เห็นว่า การจัดการศึกษาของโรงเรียนยังมีปัญหา และอุปสรรค ในการพัฒนา มาตรฐานให้สำเร็จตามเกณฑ์มาตรฐานของสำนักงาน คณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ อีกหลาย ประการ คือ ในภารกิจ 6 งานหลักมาตรฐานที่ผ่านน้อยที่สุดคือ งานวิชาการ ซึ่งอาจเป็นเพราะงาน วิชาการ เป็นงานที่ค่อนข้างเป็นนามธรรม หรือกระบวนการและผลของงานยังมีรูปแบบไม่ชัดเจน การสนับสนุน

ด้านงบประมาณและการประสานความร่วมมือยังขาดความชัดเจนและต่อเนื่อง ส่วนในด้านโรงเรียนพบว่า ระดับ การศึกษาที่โรงเรียนผ่านมาตรฐานมากที่สุดคือ ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (ร้อยละ 34) รองลงมาคือ ระดับ ก่อนประถมศึกษา (ร้อยละ 13) ส่วนระดับประถมศึกษาผ่านมาตรฐานน้อยที่สุด (ร้อยละ 8) ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะโรงเรียนที่เปิดสอนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จะเป็นโรงเรียนขนาดกลางและขนาดใหญ่ ตั้งอยู่ในชุมชนที่มี ความพร้อมทางด้านปัจจัยต่าง ๆ เช่น บุคลากร อาคาร สถานที่ วัสดุอุปกรณ์ เป็นต้น ส่วนในระดับก่อนประถม ศึกษา พบว่ามีโรงเรียนที่ผ่านเกณฑ์คือ การจัดสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมพัฒนาการ ของเด็กสอดคล้องกับแนว การจัดประสบการณ์ (ร้อยละ 28) อาจเนื่องมาจากจำนวนผู้บริหารโรงเรียน และครูผู้สอนมี ปริมาณมากโอกาส ได้รับการศึกษาอบรมเพื่อทำความเข้าใจเรื่องการจัดสภาพแวดล้อมสำหรับเด็กก่อนประถมศึกษา มีค่อนข้าง น้อย ประกอบกับโรงเรียนส่วนใหญ่ซึ่งอยู่ในชนบทมีรายได้น้อย ศักยภาพ ในด้านการสนับสนุนด้านปัจจัย เพื่อ เสริมสร้างพัฒนาการของนักเรียนจึงมีค่อนข้างต่ำมาก เมื่อพิจารณาตาม ขนาดของโรงเรียนพบว่าโรงเรียนขนาดเล็กผ่านมาตรฐานไม่ถึงร้อยละ 50 ในทุกมาตรฐาน ในขณะที่โรงเรียน ขนาดใหญ่จะผ่านมาตรฐานมากกว่าร้อยละ 50 ในทุกมาตรฐาน เมื่อพิจารณาทางด้านผลผลิตโดยภาพรวม พบว่า เด็กที่ผ่านการเตรียมความพร้อมก่อน เข้าเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 มีการพัฒนาการทางด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา ด้าน ที่ผ่านน้อยที่สุด คือ ด้านสติปัญญา ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นโรงเรียน ขนาดเล็ก ตั้งอยู่ในชนบท ขาดแคลนทั้งด้าน ความพร้อม ของ บุคลากร ความเหมาะสมของอาคารสถานที่ และอุปกรณ์การเรียนรู้ ในระดับประถมศึกษา การพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับนักเรียนและท้องถิ่น มีโรงเรียนฝายน้อยที่สุด สำนักงานคณะกรรมการการ ประถมศึกษาแห่งชาติ (2539 : ค) ดังนั้นการพัฒนา คุณภาพของโรงเรียนให้มีประสิทธิภาพ จึงควรให้ความสำคัญ ในการพัฒนา ดังนี้ คือ 1) ปรับปรุงประสิทธิภาพ การเรียนการสอน 2) การปรับปรุง ประสิทธิภาพการปฏิบัติ งานของบุคลากร 3) การปรับปรุงสภาพแวดล้อม ของโรงเรียน 5) การปรับปรุง ประสิทธิภาพการวางแผนและ การบริหารโรงเรียน 5) การปรับปรุงประสิทธิภาพ การนิเทศ 6) การส่งเสริมสนับสนุนการเรียนและคุณภาพ ชีวิตนักเรียน 7) การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียน กับชุมชน

ความประสงค์ในแนวทางดังกล่าวนี้ บรรจง ชูสกุลชาติ ได้กล่าวไว้ว่า “ขอให้ปลงใจเชื่อเสียเถิดว่า หลักจิตวิทยาในปัจจุบันนั้น นักจิตวิทยาเชื่อกันว่า สิ่งแวดล้อมนั้นมีอิทธิพลกว่ากรรมพันธุ์มากนัก ดังนั้น สิ่งแวดล้อมที่สำคัญที่สุดของนักเรียน นักศึกษา คือ ครูอาจารย์และผู้บริหารสถานศึกษา ต่อมาคือบริเวณ โรงเรียน วิทยาลัย และศูนย์ฝึกวิชาชีพ ต่อไปคือเครื่องมือและอุปกรณ์ ตลอดจนสื่อการเรียนการสอนทั้งหลาย ทั้งปวง รวมทั้งความคิด คำพูด การกระทำในสถานศึกษา เป็นสิ่งแวดล้อมที่ทรงอิทธิพลต่อนักเรียน นักศึกษา ทั้งปวงความ คิดสร้างสรรค์ จงรักษา จงพัฒนาให้สิ่งทั้งสี่ทั้งปวงเหล่านี้มีคุณภาพ สิ่งเหล่านี้จะช่วยสร้างสรรค์ คุณภาพ นักเรียน นักศึกษาด้วย”

การจัดสภาพแวดล้อมมนุษย์เรานั้นมีส่วนประกอบสำคัญ 2 ส่วน คือ ส่วนที่เป็น “ร่างกาย” และส่วนที่เป็น “จิตใจ” ทั้งสองส่วนนี้เป็นที่พึ่งแก่กันและกันในนามของสิ่งที่เรียกกันทั่วไปว่า “ชีวิต” ในส่วนที่เป็นร่างกายนั้น มีความเป็นรูปธรรมแสดงพฤติกรรมให้รู้เห็นได้ง่าย ส่วนจิตใจเป็นนามธรรม พิจารณาให้เห็นพฤติกรรมที่แม้จริงรู้เห็นได้ยาก เพราะ “จิตมนุษย์นี้ไซ้ร้ ยากแท้หยั่งถึง” ซึ่งจากคุณลักษณะดังกล่าวนี้เอง ทำให้นักปราชญ์ท่านจัด อันดับความสำคัญของกายและใจไว้แล้วว่า “จิตเป็นนาย กายเป็นบ่าว”

โดยเหตุที่จริยธรรมเป็นเรื่องที่ต้องประสานสัมพันธ์กับจิตใจ ดังนั้นในงานการส่งเสริมจริยธรรมแก่นักเรียน ผู้บริหารโรงเรียนจึงควรต้องพยายาม “จัด” หรือดำเนินการให้สิ่งทั้งปวงในโรงเรียนที่เรียกรวม ๆ ว่า “สภาพแวดล้อม” ให้มีคุณลักษณะต่อการดึงดูดใจ เพื่อให้นักเรียนจะได้มีทัศนคติที่ดี และยอมรับคุณลักษณะของสภาพแวดล้อมต่าง ๆ เหล่านั้น ไปเป็นพฤติกรรม จริยธรรมของตนในที่สุด

สรุป

การจัดสภาพแวดล้อมให้เกื้อกูลต่อการส่งเสริมจริยธรรมนั้น ผู้บริหารโรงเรียนต้องกำหนดขอบข่ายให้ครอบคลุมไปถึงสิ่งทั้งปวงในโรงเรียน ได้แก่ อาคารสถานที่บริเวณโรงเรียนวัสดุอุปกรณ์ สื่อการเรียน กระบวนการ เรียนการสอน และการประพฤติปฏิบัติของบุคลากรทุกฝ่ายทุกคนในโรงเรียน เพราะทั้งหลายเหล่านี้ คือสภาพแวดล้อมของนักเรียนที่ต่างมีอิทธิพลต่อการส่งเสริมจริยธรรมแก่นักเรียนได้ทั้งสิ้น ดังที่จรรยา ตัวนาน กล่าว ว่า “มนุษย์ ดำรงชีวิตอยู่ท่ามกลางสิ่งแวดล้อม มนุษย์กับสิ่งแวดล้อมจึงมีปฏิสัมพันธ์กันตลอดเวลา ผลจากการปฏิบัติ สัมพันธ์มีอิทธิพลต่อพฤติกรรม และบุคลิกภาพของมนุษย์ กล่าวคือมนุษย์จะมีลักษณะ อย่างไร ขึ้นอยู่กับเงื่อนไข สภาพแวดล้อมรอบ ๆ ตัวเขาตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับที่แผนพัฒนาจริยศึกษา ได้สรุป เป็นข้อสังเกตไว้ว่าในการ พัฒนาจริยศึกษาของเด็กวัยประถมศึกษา สภาพแวดล้อมที่มีส่วนสัมพันธ์เกี่ยวข้อง กับการพัฒนา ได้แก่ ครู ผู้ปกครอง ชุมชน และสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ ทั้งนี้เนื่องจากเด็กในวัยนี้อยู่ในสิ่งแวดล้อม ที่จำกัดอยู่ในบ้านและในโรงเรียน เป็นส่วนใหญ่ พฤติกรรมของครู ผู้ปกครองและชุมชนที่เข้าไปสัมผัสกับ ตัวเด็ก จะเป็นองค์ประกอบที่หล่อหลอมให้ เด็กแสดงพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งจากเงื่อนไขที่ได้รับอันจะ เป็นผลต่อการพัฒนาจริยศึกษาใน 2 ทิศทาง คือ ถ้า หากครู ผู้ปกครอง ตลอดจนสื่อมวลชนได้เอาใจใส่ดูแล นักเรียน คอยควบคุมแนะนำให้นักเรียนมีระเบียบวินัย ประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ดีงามอยู่เป็นประจำอย่างคง เส้นคงวา เด็กก็จะยึดถือและปฏิบัติตาม จนเป็นนิสัยติดตัว ตลอดไปแม้จะมีวัยสูงขึ้นและในขณะเดียวกัน ถ้าหากครู ผู้ปกครอง ชุมชนและสิ่งแวดล้อมที่เป็นตัวแบบอื่น ๆ ไม่ได้ ตระหนักถึงความสำคัญของพฤติกรรมที่ ตนแสดงออกอันจะเป็นผลต่อพฤติกรรมของตัวเด็กแล้วพฤติกรรมที่แสดงออกเหล่านี้นักเรียนก็อาจจะเป็นตัวหล่อ หลอมให้เด็กประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ไม่พึงปรารถนาได้ เช่น การแสดงกิริยา วาจาที่ก้าวร้าวรุนแรง ซึ่งเด็กจะ ยึดถือเป็นตัวอย่าง และถือว่าเป็นพฤติกรรมที่แสดงออกได้ เพราะถือว่าผู้ใหญ่ทำได้ เด็กก็อาจจะทำได้การจัด สภาพแวดล้อมเพื่อส่งเสริมจริยธรรมในโรงเรียน โรงเรียนเปรียบเสมือนบ้านที่ 2 ของนักเรียน จะต้องมาอาศัย

คลุกคลีอยู่ด้วยเป็นเวลายาวนาน การดำเนินชีวิตของนักเรียนทุกคนที่โรงเรียนในแต่ละวันจะมีคำสอนของครู เป็นเครื่องกำกับให้ดำเนินอยู่ในลู่ของผู้มีความรู้ และความประพฤติ โดยเฉพาะในด้านที่สอนให้เป็นผู้มีความ ประพฤติปฏิบัติดีนั้น กล่าวได้ว่าสภาพแวดล้อมและบรรยากาศทั้งปวงภายในบ้าน คือโรงเรียนนั้น ๆ ควรจะต้องสอดคล้องสัมพันธ์กับคำสอนของครูด้วย เพื่อจะได้เกื้อหนุนให้นักเรียนเห็นจริงและเกิดความศรัทธามั่นคง

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2544). *หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้า และพัสดุภัณฑ์.
- กรมวิชาการ. (2544). *หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544*. กรุงเทพฯ: องค์การรับส่งสินค้า และพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.).
- จักรพรรดิ วัฒนา. (2555). *บทบาทการมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง ชุมชน ต่อการจัดการศึกษาของ ประเทศไทย ในอนาคต*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.
- จตุพันธ์ วรรณภักตร์. (2539). *การศึกษาและการพัฒนาชุมชน*. กรุงเทพฯ: วิญญูชน.
- ชัยยุทธ โยธามาศย์. (2539). *การบริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา*. กรุงเทพฯ: วิญญูชน
- ชินรัตน์ สมสืบ. (2540). *หลักและระบบการบริหารการศึกษา*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์การพิมพ์.
- ทัศนีย์ ศุภเมธี. (2545). *หลักสูตรและแบบเรียนการประถมศึกษา*. ม.ท.ป., ม.ป.ป.
- ธีรวุฒิ ประทุมพนรัตน์. (2548). *การวิจัยเพื่อการพัฒนาการเรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน*. กรุงเทพฯ: ครูสภาลาดพร้าว.
- ไพรัช เตชะรินทร์. (2539). *หลักและระบบการบริหารการศึกษา*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์การพิมพ์.
- มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. (2540). *หลักการบริหารการศึกษา*. มหาสารคาม: อภิชาติการพิมพ์.
- ราชกิจจานุเบกษา. (2542). *พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542. เล่มที่ 72 ก*.
- รุ่ง แก้วแดง. (2544). *การประกันคุณภาพการศึกษาทุกคนทำได้ไม่ยาก*. กรุงเทพฯ: วัฒนาพานิช.
- สภาการศึกษาแห่งชาติ. (2554). *มุมมองการปฏิรูปการศึกษา*. กรุงเทพฯ: ครูสภาลาดพร้าว.
- สำนักงานปฏิรูปการศึกษา. (2545). *ปฏิรูปการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542*. กรุงเทพฯ: สำนักงานปฏิรูปการศึกษา.